

Magyar diákmozgalmak Franciaországban

Magyar diákok a francia főiskolákon.

Ab anno millesimo. . . jegyzik a francia egyetemi anyakönyvek azoknak a hazánk fiainak nevét, akik évről-évre elzarándokoltak ebbe az országba, főként a Szajna partjára, az egykori Lutetia Parisiorumba, hogy fölkeressék az európai tudományok fellegvárát és leróják egy távol Keletről jött nemzet adóját az egyetemes emberiség e szellemi oltárán. Kisebbség nagyobb megszakításokkal folytonosnak tekinthető e kulturális érintkezés körülbelül a porosz-francia háborúig, 1871-ig, ami után az összefonható szálak mindjobban elvékonyodnak.¹ A politikai eseményeknél talán mélyebben ható lelki okok és okozatok ma még beláthatatlan szövődéke, egy bizonyos irányú szellemi beidegzettség játszottak közre, hogy ez a közel félszázados űr létrejöhesse. A nagy világfelfordulás azonban itt is gyökeres változást hozott

¹ „Egyetemi továbbképzés céljából külföldre járó ifjaink közül a háborút megelőző negyven év alatt minden ezer ifjú közül átlag csak nyolc kereste fel a francia és még kevesebb az angol egyetemeket“, írja Müller Lipót, *A magyar kultúra párizsi intézete* című cikkében, a Debreceni Szemle 1933 májusi számában, 163. 1. A külföldi magyar diákság összlétszámára és országoként való megoszlására vitéz Nagy Iván dr. nyújt történeti áttekintést, és pontosan értesít a jelenlegi helyzetről is. Ebbe a keretbe beillesztve tanulmányainkat, rendkívül éles perspektívában látjuk a franciaországi magyar diákmozgalmak átütő erejét és kulturális jelentőségét.

Az 1922-1923. tanévtől kezdve ugyanis rohamos emelkedésnek indult a Franciaországban, elsősorban Parisban tanuló magyar ifjúság létszáma. Paris háború után hirtelen megnövekedett presztízse volt bizonyára az az egyik fontos emeltyű, amely a magyar hallgatók létszámát idekint magasra lendítette. De természetesen ennél nagyobb fontosságot kell tulajdonítanunk azoknak a kárpátmedencebeli mozzanatoknak, amelyek a magyarság háború utáni kultúráját a függetlenség vágányain új irányba terelték.

Az alábbi statisztika helyes értelmezéséhez tudnunk kell, hogy az elszakított területek kezdetben aránylag nagyobb kontingenst szolgáltattak, mert ott a magyar főiskolák máról-holnapra megszűntek. Pozsony, Kolozsvár, Kassa.. . kirekedt diákjaiból tehát sok került ide is. Csak a kisebbségi sors újabb megfogalmazása, a kisebbségi nacionalizmus világosabb korvonalozódása után irányulnak idegen uralom alatt élő testvéreink saját országuk kulturális gócpontjai: Bukarest, Belgrád, Zágráb, Prága és Brünn egyetemei felé.¹ Elszakított területről jövő diákjaink mellett nem becsülhetjük magasra azok számát, akik a hazai egyetemeken életbe léptetett arányossági törvény, az u. n. numerus clausus miatt jöttek külföldre, elsősorban Franciaországba, az utolsó liberális hagyományokat ápoló országba. Külön azonban ezek létszámát sem tudjuk részletezni, mert a francia statisztikáknak nincs vallási rovatuk. Az itt közölt statisztikában egyetlen kritérium érvényesül: a magyar nemzetiség. A „magyarnak“ feltüntetett főiskolai hallgatók létszámából le kell számítanunk azt a néhány egyént, akik voltaképpen nem főiskolá-

¹ Erre vonatkozó pontosabb megállapításokhoz tudnunk kellene a jelzett egyetemeken tanuló magyar hallgatók számát. Tájékoztatást nyújt vitéz Nagy Iván idézett cikke és Debitzky István, *A Kós Ferenc-Kör diákosztálydnak tíz éves története* c. dolgozata az Erdélyi Fiatalok 1935 tavaszi számában (VI. évf. 1.)

sok, akik tanulmányi eredményre nem törekcsenek, hanem csupán azért iratkoztak be valamilyen főiskolára, hogy franciaországi tartózkodásuknak jogcíme legyen s hogy így kenyeret kereshessenek.¹ Körültekintéssel kell tehát eljárunk akkor, amikor a franciaországi főiskolákon tanuló összes magyar nemzetiségű hallgatók statisztikáját valamilyen speciális irányban értelmezzük. Átlag azonban jogosan tesszük évenként 250—300-ra az itt tanuló magyar ifjúság létszámát.

Ez az egyetemi magyar „náció“ zömében a közép- és alsó néposztályból toborzódik, utóbbiból főleg a megszállott területen. Történelmi nevet viselő alig akad köztük s ha van is, a diákságnak sem a szellemi, sem pedig a társadalmi életében részt nem vesz. A tapasztalható elkülönülésnek nem is szociális, hanem faji, helyesebben fajtörténelmi rugói vannak. Eszerint két kristályosodási magja van diákmozgalmainknak: magyar és zsidó. Ezek alapul szolgálnak ahhoz is, hogy körülöttük két különböző politikai koncepció alakuljon ki: a nemzeti-európai és a nemzetközi-világpolgári. — E csupán irányában megjelölt politikai koncepciókon belül természetesen bőséges árnyalati eltérés van, melyre később még visszatérünk. Ha e két szembenálló diáktábor egymáshoz való viszonyát keressük, akkor a magyar nemzetiséget első helyen ápoló és a világpolgárszerű hallgatókat — ezúttal a vallás számításán kívül hagyásával — hozzávetőlegesen 5: 3-hoz formulával arányíthatjuk, ami 300-as alap esetén 187-5: 112-5-öt ad eredményül.

Amint statisztikai adataink magyarázatából is látható, mi diáknak tekintjük mindazokat, akiknek főfoglalkozása a magasabb stúdiumokkal való törődés és akiket emellett valamely egyetem, vagy főiskola kötelékébe bejegyeztek. Ám a diák szónak ezt az értel-

¹ Ilyen hallgatókkal leginkább Paris főiskoláin kell számolnunk, lévén a fővárosban legkönnyebb munkái találni.

**Paris egyetemén tanuló magyar nemzetiségű
hallgatók létszáma.**

Év	Jog-	Orvos-	Ter- mészet-	Böl- csé- szet-	Gyógy- szeré- szet-	Férfi	Nő	Összesen
	tudományi karon							
1920	---	---	---	---	---	---	---	---
1921 ¹	---	---	---	3	---	3	---	3
1922 ²	a magyar hallgatók					nem	részle-	teztettek
1923	2	---	2	12	---	16	---	16
1924	16	7	---	27	---	45	5	50
1925	22	12	34	35	---	89	14	103
1926	40	20	40	74	---	152	22	174
1927	40	33	25	99	---	151	46	197
1928	42	40	15	77	---	129	45	174
1929	25	46	18	89	---	131	47	178
1930 ³	40	53	25	101	---	167	55	222
1931	24	55	15	146	---	189	51	240
1932	13	47	2	153	2	165	52	217
1933	12	44	23	119	---	153	45	198
1934 ³	21	41	25	102	---	134	56	190

A köölt t i t i k á t A d é i d P i l é l t á á b

Z s a s z a z c a m e e a r s e v r a n

állítottuk össze. A statisztika lezárása minden év július 31-én történt. Az „1926“-os év tehát az 1925—1926. egyetemi évet jelenti.

¹ Az 1920—21. tanévre vonatkozólag a statisztikai lapok még „Autriche-Hongrie“ rovatot is tartalmaznak a „Hongrie“ rovat mellett. Ebben a jogi karon 12, az orvosin 1, a természettudományin 5, a bölcsészeten 1, a gyógyszerészeti karon 1 hallgató — 18 férfi és 2 nő —, összesen 20 személy szerepel. Feltételezhető, hogy ez a rovat csupán „Autriche“-re vonatkozik, mely mellől elfeledték az „Hongrie“-t kihúzni. Ekkor ugyanis még a régi statisztikai lapok voltak forgalomban.

² 1921—22-ben csupán Autriche-Hongrie rovata van a statisztikának, az alábbi részletezéssel: a jogi karon 17, az orvosin 4, a természettudományin 5, a bölcsészeten 7 hallgató; ezek közül 32 férfi, 1 nő, összesen 33 személy.

³ Az 1929—30. és az 1933—34. tanév folyamán a párisi egyetemhez tartozó reimsi „Orvosi főiskolán“ is volt magyar hallgató. Az előbbi évben 3, az utóbbi évben 1 férfi. Ezeket a hallgatókat az illető évek statisztikai végösszegébe befoglaltuk.

Magyar hallgatók Franciaország egyetemén													Tegyanakkor idegen hallgató volt									
Tanévben	Páris	Aix	Alger	Besançon	Bordeaux	Caen	Clermont	Dijon	Grenoble	Lille	Lyon	Montpellier	Nancy	Poitiers	Rennes	Strasbourg	Toulouse	Összesen	Féligész	Féligész		
																			Fürőpából egyvűll	vűllgról egyvűll		
1920-21																		3	5.086 ¹	6.477		
1921-22				2														2	1.212	5.927		
1922-23	16																	16	4.013	5.868		
1927-28	171			3	1	1	1	1	31	1	2	2	2	1				19	5	243 ²	11.159	11.368 ³
1930-31	210	1		1	5	4	1	6	29	2	3	2	10	5				8	3	323	13.118	17.281
1931-32	217	1	1	2	6	3		4	30	1	5	2	6	7				8	3	296	12.295	16.277
1933-34	190	1	1	2	2	3	1	3	21	3		3	1	11				8	1	254	?	14.425 ⁴

¹ E tanévben a magyar hallgatók létszámát 24 más európai nemzet hallgatóinak létszáma mutta felül: mi tehát a 25. helyen állunk. A következő felülméleti években a magyar hallgatók létszáma az európai eredetű idegen hallgatók sorában rendre a 26., 21., 12., 9. és ismét a 9. helyet foglalta el.

² Ez évben Németország egyetemén 162; technikai főiskoláin azaz műegyetemén pedig 85 magyar hallgató tanult; összesen 247. A német egyetemeken az európai nemzetek közt a 10.; a technikai főiskolákon pedig a 7. helyet foglalták el. Ugyanakkor az összes idegen főiskolások száma 5917 volt. Ugyanekben az 1927-28. tanévben az angol egyetemeken tanuló magyar diákok száma 29, az európai nemzetek közt a 7. helyet foglalta el. Az olasz hall-

mezései néhányan nem fogadják ei s ellene legszámossabban éppen a világpolgári eszméket; valló táborból tiltakoznak. Azt állítják, hogy valaki csak addig diák, amíg valamely főiskolán, vagy egyetemen diplomát nem szerzett s ha magát tovább képz, beiratkozik és éppúgy tanul mint a többi, már nem az.¹ Hogy ez a magyarázat mennyire nem helytálló, azt a magyar nyelv „diák” szavának elemzése világosan megbizonyítja.² De erre utal az „étudiant” és „Student” szavak vizsgálata is, úgyszintén a tényleges „diákegyesületek” elemzése, valamint a diák-kérdésekkel foglalkozó állami szervek illetékességi köre. Egyszóval a diák-fogalmat saját nyelvünk és az egyetemes európai fejlődés egyképpen a mi szóhasználatunkban értelmezi.³

gatók száma egyezett a magyarokéval. Az idegen hallgatók összlétszáma 5168 volt. Ugyanabban a tanévben az az amerikai egyetemeken 65 magyar diák tanult. Helyük az európai nemzetek sorában a 13. volt. A spanyol hallgatók létszáma egyezett a magyarokéval. Az idegen hallgatók összlétszáma 8932 volt.

³ Az 1927—1928. tanévre vonatkozó adatainkat a *Cooperation Intellectuelle* e. folyóirat 1929, 1. évi., október 15-i számából vettük.

⁴ Franciaország egyetemein tanuló idegen hallgatók összlétszáma a fel nem tüntetett években a következő módon alakult: 1918—19-ben: 6044; 1919—20-ban: 5081; 1925—26-ban: 12,011; 1926—27-ben: 11,729; 1928—29-ben: 14,973; 1929—30-ban: 16,251.

Statisztikai adatainkat, az 1927—28. tanévet kivéve, a francia nemzetnevelésügyi minisztérium Statisztikai Hivatalában (*Bureau Universitaire de Statistique*) gyűjtöttük össze.

¹ V. ö. Párisi Hírlap, 1932 december 21. sz.

² Erre az elemzésre Gáldi László dr. munkatársam volt szíves vállalkozni.

³ A probléma azonban európai síkon is felvetődött. Az Értelmi Együttműködés párizsi osztálya éppen jelenleg foglalkozik e kérdéssel. Az 1935 május 3—4-én tartott *Troisième reunion des directeurs de l'enseignement supérieur* alkalmával kiadói (ronéografált füzet 23. oldalán az E parag-

A Párisi Magyar Diákegyesület megalakulása és első hivatása.

A szentistváni magyar államterület háború utáni szétesése és a társadalmi erők megbomlása, mint ismeretes, a magyar egyetemi és főiskolai hallgatók vezető egyéniségeiben is megérlelte azt a gondolatot, hogy a régi elveken felépített magyar állam az új szükségleteknek többé még javítgatva sem felelhet meg. Következésképpen gyökerekig hatoló reformokat óhajtottak. Az idősebbek alkotásának e bírálata és a nemzet megmentésére kidolgozott pozitív program voltak tehát azok az ösztönző erők, amelyek az egész magyar ifjúságot táborba szólították és hazánk fiait a nemzeti-keresztény világnézet zászlója alatt harcba indították. E csoportosulások leghatalmasabbjai a „Turul Bajtársi Szövetség“ és a „Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége“ (MEFHOSz) lettek, amelyek alsó tagozatai helyi problémák megoldásával is foglalkoztak. Egyetemes magyar és helyi jellegűek voltak tehát az ifjúsági csoportosulások célkitűzései.

Amikor e két eszmei ágból fakadó hazai főiskolás csoportosulások egyik vezető egyénisége, vitéz Nagy Iván dr. tanulmányai során Franciaországba került, itt az akkori magyarság körében az emigráció tüze szinte minden nemzeti gondolatot elhamvasztott és még eleven erővel működtek azok a nemzetközi tényezők, amelyek országunk szétesését előmozdították. Ilyen körülmények közt szinte parancsoló

rafus egyenesen ilyen címet visel: „La definition de l'étudiant“. E füzet szíves átadásáért és a sok értékes támogatásért ezúton is hálás köszönetemet fejezem ki dr. Lajti István úrnak, a Cooperation intellectuelle egyetemi ügyosztálya vezetőjének.

erővel jelentkezett egyetemes magyar gondolkodási síkon, hogy a magyar főiskolásokat összekovácsoló nemzeti és keresztény gondolat itt is testet öltjön és megkezdje győzelmes útját. E nagyszerű felismerésből született meg a „Párisi Magyar Diákegyesület“ (P. M. D.) megalapításának gondolata.

Az 1924—1925. tanévben francia állami ösztöndíjjal Parisba került dr. Deák Ferenc, a MEFHOSz külügyi osztálya volt elnöke. Először lazább keretben ő fogta össze az ösztöndíjasokat és az itt tanuló többi magvai' diákot. Ebből a csoportosulásból, mint magból, hívta életre 1925 tavaszán vitéz Nagy Iván a Párisi Magyar Diákegyesületet, mely ideiglenesen mint a MEFHOSz-nak „párisi alosztálya“ működött s vele már akkor kapcsolódott egy másik, a franciaországi magyar diákok strassburgi csoportja is. Egyidejűleg szöbakerült két újabb alosztály létesítése: a Grenobleban és Nancyban tanuló magyar diákok egyesülete. E papíron maradt alosztályok helyett kárpótlást kapott a P. M. D. röviddel utóbb, amikor a „Besanconi és Dijoni Magyar Diákegyesület“ mint a P. M. D. alosztálya 1930—31-ben megalakult. A P. M. D. tehát kezdettől magába foglalta a franciaországi magyar diákság egyetemét s annak képviselőjeként szerepelt.

A P. M. D. párisi magva 1925—26-ban mintegy 62 állandó tagot számolt, 1926—27-ben 89-et, a következő években átlag 50-et, 1930—'31-ben, a menza megalapításának évében, 110 körül járt a tagok száma, azontúl csökkent s jelenleg 40—50 körül ingadozik. A vidéki alosztályok létszáma is változó, Strassburgban pl. 1926—27-ben 20 tagot említenek a jegyzőkönyvek, egyebütt 10—15-öt. Együttvéve tehát a P. M. D. keretébe tartozók számát jobb időkben 150-re, rosszabb gazdasági viszonyok közt 80-ra becsülhetjük. Ez a helyzet azt mutatja, hogy a P. M. D. a Franciaországban tanuló magyar diákságnak körülbelül felét vagy harmadát, a nemzeti gondolat aktív híveinek pedig mintegy 85—65%-át

legalább is névleg kereteiben tartja. Az egyesület ügyeit szívükön viselő diákok száma, hogy úgy mondjam a „fődiákok“, mint minden egyesületben, úgy a P. M. D.-ben is kisebb, évenként átlag 20—25, néha 30. Ezek szabják meg a gondolati irányokat, ezek képezik a kristályosodás magvát évről-évre, nemzedékről-nemzedékre.

A P. M. D. mint a franciaországi magyar diákság autonóm képviselői szerve alakult meg, tisztikarában és választmányában levő diákképviselők állása *nobile officium*. Az alapszabályok végleges formába való öntése 1927 január 28-án történt meg s a francia hatóságok jóváhagyását megnyerte. Noha az alapszabályokban az egyesület vidéki alosztályairól kimondottan nem történik említés, ténylegesen azok is beletartoztak és ma is beletartoznak az egyesület kereteibe. Az alapszabályok szerint ugyanis: „Rendes tagok lehetnek mindazok a *magyar nyelvű* egyetemi, vagy főiskolai hallgatók, akiket a választmány két régi egyesületi tag ajánlatára rendes tagnak felvesz. Ugyancsak felvehetők rendes tagnak azok az egyetemet, vagy főiskolát végzett egyének, akik tanulmányi úton, vagy kiküldetésben vannak *Franciaországban* s valamely francia egyetem, vagy főiskola kötelékébe fölvetettek.“ A P. M. D. tehát — sem állampolgársághoz, sem városhoz nem kötve — az összmagyarországi franciaországi diákjainak egyesülete, amely a diák szó az imént kifejtett formában értelmezi s él az idősebb bajtársak pedagógiai is értékes közreműködésével.¹

Annak ellenére, hogy az egyesület szinte állandóan irodahelyiség hiányában szenvedett, tízéves múltjában több el nem halványuló fényes emléket őriz: a magyar-francia szellemi kapcsolatok szüksé-

¹ Az egyesületnek megalakulása óta sincs az egyetemhez közel fekvő és teljesen megfelelő helyisége, ahol igazán otthon érezhetné magát. Ez a körülmény természetesen folyton érezte bénító hatását.

gességét Franciaországban először ő fogalmazta meg és igyekezett ennek érdekében a munkát elindítani; ugyancsak a P. M. D. volt az az intézmény, amelyik a magyar diákságnak tanulmányi ügyekben az első felvilágosításokat nyújtotta s a vele kapcsolatos primer funkciókat elvégezte; végül ez az intézmény volt az, amely első missziójának idején embereivel a franciaországi magyar kolónia nemzeti irányú megszervezését a Párizsi Magyar Egyesülettel karöltve elindította. Mint tehát a hazai főiskolás mozgalomban, akként itt is egyetemes magyar és helyi jellegű feladatok megoldásának szüksége egyidőben merült fel.

Mindezt az alapszabályok is kifejezik, melyek az egyesület alapításában fogant kettős céljának elérésére az alábbi módozatokat írják elő: „előadások, összejövetelek, kultúr- és táncestélyek rendezése; a Parisban tartózkodó magyar diákok részére tanulmányi és egyéb természetű felvilágosítások nyújtása; könyvtár és egyéb diákjóléti intézmények létesítése; magyar évkönyv és egyéb ismerető kiadványok megszerkesztése, minden egyéb eszköz, mely céljainak elérését elősegítheti“. A programban tehát a szellemi téren végzendő munka minden egyéb tevékenységet felülmúlt. így volt ez a gyakorlatban is.

Az első évkönyv, az *Almanach des Etudiants Hongrois 1927*, vitéz Nagy Iván dr. szerkesztésében, a két Tharaud elnöklete alatt 300 főnyi hallgatóság előtt lezajlott „Jókai-ünnep“, a „Petit Larousse“ magyar szempontú átvizsgálása, könyvtár létesítése az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ támogatásával, a franciaországi sajtóról való előadás, a magyar sajtó figyelemmel kísérése, a párizsi Magyar Akadémiával való szoros együttműködés s általában „olyan egyéni kapcsolatok létrehozása, amelyek az egyetemi élet által adottakat túlhaladják s azoknál maradandóbbak“, stb. mind ezt bizonyítják. A Párizsi Magyar Diákegyesület utazási irodája (alakult 1926 nyarán), mely ilyen

néven 1931-ig működött, olcsó diákvonatai révén, az ösztöndíjasok szűk körén kívül, a magyar ifjúság széles rétegének adta meg a lehetőséget arra, hogy a francia szellemmel újra közelebbi kapcsolatba kerülhessen. Forgalma évről-évre emelkedett: 1927-ben 167; 1928-ban 317; 1929-ben 700; 1930-ban 1100-an vettek részt az Utazási Iroda több mint két ország távolságra rendezett tanulmányi útjain. A P. M. D. francia útjai révén állt elő az a kedvező hazai légkör, amelyben — a háború után első ízben — meghirdethető volt egy bizonyos franciabarát politikai elgondolás. A P. M. D.-en keresztül bonyolódott le kezdetben a francia és a magyar diákság első közeledése, a bolgár diákokkal való kézfogás, „ismertetése a magyar ügynek, jelenlegi helyzetünk feltárása, államunk kulturális voltának ismertetése, vendégeknek meghívása Budapestre, stb.“ „Mint állandó magyar diákszervezetnek azután automatikusan feladatává vált, összeköttetései révén az újonnan Párizsba érkező magyar diák útbaigazítása tanulmányi téren éppúgy, mint a mindennapi élet kérdéseiben.“ Az egyesület kalauzolta az első ösztöndíjasokat, látta el ajánlólevelekkel, fizette ki a követség meghagyására ösztöndíjaikat, továbbította kérvényeiket, stb., általában mindazt a teendőt végezte kicsinyben, ami egy „Collegium Hungaricum“ munkakörét alkotja, beleértve még a lakásügyek intézését és — szükség esetén — az erkölcsbírói kényes tisztséget is. E széleskörű program és kezdet a párisi magyar kolónia irányában végzett munkával egészült ki, mely éppen a diákegyesület első éveiben kezdett nagyobb tömegben összeverődni s az emigránsok vezetésével szellemileg túlságosan bal felé eltolódni. A P. M. D. munkája a kolónia szempontjából kettős volt: negatív és pozitív. Azzal ugyanis, hogy kereteiben az intellektuális elemeket egyesítette, éppen a legjobban felhasználható egyének bevonhatásától fosztotta meg a forradalmi és nemzetközi színekben mutatkozó radikálisokat. Köz-

vétlen részét pedig akkor vette ki a kolónia munkájából, amikor az alapítási év tagjai sorából három igen kiváló szervező erejű egyént, Ajtay Miklóst, Honti Ferencet és Varga Zsigmondot mind a mai napig terjedő hatállyal a kolónia rendelkezésére bocsátotta.

Ez a széles program, amelynek megfogalmazója a P. M. D. alapító és örökös tiszteletbeli elnöke, vitéz Nagy Iván dr., túlnötte azokat a szokványos méreteket, amelyekben egy-egy diákegyesület működését el szokták képzelni. Ilyen hatalmas programot évről-évre változó emberekkel és rendes költségvetés nélkül csak elkezdni lehetett, de megoldani nem. De ne feledjük el, hogy itt a külföldi magyarság viszonyaiba kell helvezkednünk, ahol a specializálódás szinte kizárt s ahol egy intézménynek gyakran a diszparát dolgok sokaságával kell foglalkoznia. Nem volt akkor még sem Magyar Ház (épült 1928-ban), sem Magyar Tanulmányi Központ (ilyen néven 1933-tól, 1927-től Francia Magyar Egyetemi Tájékoztató Iroda), sem azok a speciális hazai szervek nem alakultak még ki teljesen, amelyek vele e feladatokban osztoztak volna. 1925-től 1928-ig azonos itt a helyzet az utódállamok kisebbségi magyarjainak helyzetével, ezért egyetemes magyar síkon a P. M. D. erőfeszítéseit akkor fogjuk felhíven történeti jelentőségéhez, ha a kisebbségi magyar intézményekhez mérjük. Mert amint a franciaországi magyarság szellemi fejlődése jórésztben azonosnak mutatkozott az elszakított területen élő „külföldi“ magyarság fejlődésével, akként a körükben létrejött intézmények hivatása is rokon volt. Az elszakított területeken a diákegyesületek keretéből nőttek ki s részben még ma is ott működnek a „szemináriumok“, „otthonok“ és „könyvtárak“, ugyanonnan indult el a „falumunka“, a széles néprétegek öntudatosítása.¹ Ugyanígy Franciaország-

¹ V. ö. Debitzky István, *A Kós Ferenc-Kör diákosztályúinak tíz éves története*, id. h.

ban, közelebbről Parisban, kb. 1928-ig teljesen ebben az irányban haladt a fejlődés. A franciaországi magyarság a kisebbségi sors fejlődési törvényei alól a hazai speciális szervek, a Magyar Ház fölépítése és a Franciaországi Magyar Tanulmányi Központ kialakulása után vonta ki magát. A helyi viszonyokat figyelembe véve láthatjuk tehát csak igazán a P. M. D. első programjának nagy horderejét, amelyben voltaképpen le van fektetve az az eszményi cél, melynek érdekében ma már szakszerű intézmények dolgoznak. A problémák összefogása, a munkák kezdetleges megindítása miatt tehát, melynek folytatását az alábbiakban látjuk, a Párisi Magyar Diákegyesület joggal megérdemli, hogy a magyar szellem első várának tekintessék, mely a háború utáni Franciaország szívében fölépülhetett.

Aki a hivataltörténetben kissé is jártas, tudja, hogy milyen viszontagságos sorsnak van alávetve az olyan intézmény, amelynek sem állandó helyisége, sem állandó költségvetése nincs s emellett még tisztikara is hagyományok nélkül működik s szinte évről-évre kicserélődik. Ilyen intézmény volt a P. M. D., amelynek első nagyszerű koncepciója úgyszólván tisztán egy személyhez, az alapító elnök személyéhez volt kötve. A nagy pozíciók, melyeket az első évjárat kivívott, a következő években rendre elvesztek s úgylátszott mintha a P. M. D. végzetes lejtőre jutott volna.

Mióta a Magyar-Francia Egyetemi Tájékoztató Iroda, mint a hazai közoktatásügyi minisztérium párizsi kirendeltsége, ez a hagyományképző, rendes költségvetésű állandó szerv megalakult, tehát az 1927—28. tanévtől kezdve, azóta a P. M. D. „Collegium Hungaricum“-pótló szerepe rohamosan megfogyatkozott. A Magyar Ház fölépülésével és a P. M. D. régibb tagjainak kiválásával a kolóniában játszott korábbi vezérszerep is tarthatatlanná lett. A MEFHOSz is fölvette a francia diákalakulatokkal a közvetlen kapcsolatot és 1928-tól szintén a

P. M. D. közbeékelődése nélkül intézte erre irányuló politikáját. A külföld felvilágosítását meg a Revíziós Liga vette kezébe s Párizsban külön szervet létesített. E specializálódott intézményekkel szemben a verseny felvételének gondolata is irreális volt. A magyar szervekkel szemben a gyenge anyagi erejű P. M. D. nem maradhatott meg „mindenes gazdának“. Ezt a keserű következményt azonban nehéz volt tudomásul venni.

De ezekben a válságos években mégis megcsilant már a P. M. D. tagjai előtt az egyesület új, speciálisan diákjellegű hivatása. Szó került menza létesítéséről, francia nyelvtanfolyamok bevezetéséről és tankönyvekkel felszerelt speciális diákkönyvtár fölállításáról. Mindez azonban csak kis mértékben valósulhatott meg,¹ mert a helyiség megoldatlan problémája, a pénzszerzés állandó gondjai, az egyesületi fegyelem fenntartása és főként az utazási ügyek intézése, teljesen lekötötték az egyesület erejét. E válságos időben maga a választmány állapította meg a keserű igazságot: „Az egyesület vegetál, semmi pozitív munkát nem végez.“² A válságból egyetlen kiút lett volna: elismerni a specializált magyar intézmények, elsősorban a Magyar Francia Tájékoztató Iroda és a Magyar Ház munkakörét és a P. M. D.-nek a változott körülmények közt új hivatást adni.³ Ezen az úton később járni is kellett, de

¹ 1929—30. tanév végén az egyesületnek 16 kötet orvosi könyve volt; az év folyamán 23 ebédsegélyt adott ki; a francia tanfolyamon nyolc diák vett részt; az egyesület tagjai ingyenes orvosi kezelésben részesültek.

² 1928 február hó 2-án felvett jegyzőkönyv.

³ A Magyar-Francia Tájékoztató Iroda, illetőleg a Magyar Tanulmányi Központtól ebben a kötetben külön cikket nem közlünk, minthogy róla a közelmúltban kimerítő közlemények jelentek meg. Szerepét egy ízben röviden így fogalmaztuk meg: „Magyar és francia tudományos, irodalmi és művészeti kapcsolatok ápolására hivatott intézmény, mely Párizs egyetemének szükséges kiegészítő szerve

az egyesület hivatásához képest úgy, hogy függetlenségét megtartsa.

A Magyar Francia Tájékoztató Iroda hirtelen megnövekedett tekintélye folytán a P. M. D. egyes tagjai már 1928 tavaszán úgy találták, hogy a vele való kapcsolatba lépés jelenti a válságból kivezető utat. Ez annál is inkább kívánatos volt, mert az ösztöndíjasok akörül csoportosultak. Az egyesület vezetősége azonban, melyet az utazási ügyek erősen igénybevettek s melyet az 1925—26. évi fényes szereplés emléke erősen faszcinált, a Francia Magyar Tájékoztató Irodában nem a felemelő jóbarátot pillantotta meg, pedig most már az képviselte a franciaországi magyar diákság igazi érdekeit, mert figyelő tekintete a hallgatók összességére kiterjedt. Nagyon jól látott annak vezetője, amikor száznál több gondozatlan diákokról beszélt s amikor a P. M. D.-ről, 1929 áprilisában ezeket írta: „Felszerelésük néhány magyar és francia napilap, pár használaton kívül álló könyv; félszáznál több tagot tart nyilván az ösztöndíjasokkal, tényleges munkára azonban — a téli bálokat kivéve — ezeket nem tudja együtt tartani.“ Tudatában volt az Iroda vezetője tennivalójának is, hogy t. i. a „Collegium

1927-ben alakult s a növekvő szükséglettel kapcsolatban folytonosan fejlődött. Könyvtára jelenleg 8000 kötet művet és folyóiratot tartalmaz.“ „Az intézet legfőbb feladata az, hogy a magyar tudományosság jelen és eljövendő képviselőit a megfelelő francia szakkörökkel személyesen is kapcsolatba hozza és így a két nemzet közt messzemenő szellemi együttműködés alapjait vesse meg.“ „A párizsi magyar intézet másik nagy feladata a Franciaország területén, főleg Párizsban tanuló magyar főiskolás hallgatóság erkölcsi támogatása. Az érdekeltek ugyanis a magyar intézetben mindenféle egyetemi tanulmányi ügyben megkaphatják a szükséges felvilágosításokat.“ *Párizsi Magyar Évkönyv* 1935. A Központ munkakörét legrészletesebben Müller Lipót írta le, *A magyar kultúra párizsi intézete* címen, a Debreceni Szemle id. számában. — A Magyar Ház és általában a Franciaország Magyar Szövetség szerepéről bővebb felvilágosítást nyújt a *Párizsi Magyar Egyesület* 1925—1927 már idézett mű és Molnár Sándor ugyancsak id. m.

Hungaricum“-ok, melyek sorába az Iroda, később a Tanulmányi Központ is tartozott, természetes központjai kell, hogy legyenek a külföldön tanuló magyar ifjúságnak. Ezek a körülmények indították arra, hogy az egyesületbe az újabban elmaradozó ösztöndíjasokon kívül az addig fel nem vett izraelita vallású hallgatókat is beléptette s az egész intézményt a Magyar Házban — mint azidőben annak ügyvezető alelnöke — állandó helyiséghez juttatta, szerény költségvetést is szerevezve neki. Maga pedig ugyanakkor, mint az egyesület főpártfogója, annak tanárelnökévé lett. Látva e kezdődő radikális fordulatot, mely a diákság egyetemes érdekeinek azonban megfelelt, a P. M. D. utolsó régi szellemű vezetősége, mielőtt helyét véglegesen átadta volna, utódaira is kötelező erejű fogadalmat tett az alábbi szövegezésben. „A P. M. D. Választmánya, tudatában annak, hogy a P. M. D. fennállása nemcsak a tagok érdekében fontos, hanem hazafias és nemzeti érdek és tekintve azt, hogy a P. M. D. jelenlegi válságának kedvező megoldása egyelőre bizonytalan, kifejezésre juttatja azon kívánságát, hogy a P. M. D. alapszabályainak megfelelően és céljaihoz híven — a jövőben is minden párt- vagy egyéb befolyástól menten, a Párizsban tanuló magyar ifjából álljon és azok által vezettessen — a legünnepélyesebben kimondja, hogy a P. M. D. önállóságát minden körülmények között és mindenkivel szemben meg fogja védeni.“¹ Ezt a nyilatkozatot utolsó óhajául tekinthetjük a régi programú P. M. D.-nek, mely az 1930. év végén megszűntnek tekinthető. A következő tanévben bevonuló ösztöndíjas vezetőség ugyanis az adott viszonyokkal számot vetve, új elgondolással nyitott utat a következő öt év fejlődésének.

¹ 1928 február hó 13-án felvett jegyzőkönyv.

A P. M. D. mint a franciaországi magyar diákság autonóm szerve.

A P. M. D. újabb öt éves ciklusát rendezett körülmények közt 1930-ban kezdette meg. Mint a Franciaországi Magyar Szövetség tagja, állandó otthonra talált a Magyar Házban¹ és a működéséhez szükséges minimális budgetjét is nagyobbította.² Tanár-elnökének személyén keresztül, aki tapasztalatait és befolyását az egyesület érdekében érvényesíti, mentes maradt a megrázkódtatásoktól, mert az ő személyében bizonyos folytonosság is jellemzője lett az egyesületnek.

Míg az egyesület első programja idején inkább a nemzeti nagy célok megoldása felé fordította figyelmét és elsősorban kulturális intézmény volt, addig az újabb ciklusban elsősorban diákszociális intézmény lett, anélkül azonban, hogy alapító elnökének magas célkitűzéseit feledésbe merítette volna. Az 1930—31-es év munkatervének alapelve: „Minden munkát úgy beállítani, hogy annak gyümölcsei a diákság szociális viszonyaiban javulást idézzenek elő, de emellett gondoskodni kívánnak arról is, hogy a népek szellemi versenyében se maradjanak el.“³ Diákszociális és önművelési célkitűzés mellett azonban a franciaországi magyar kolóniáról sem feledkezett meg, mely az ő „falumunkájának“ igazi objektuma. Ezért „állandóan arra törekszik, — olvassuk másutt — hogy a felszaporodott magyar kolónia szellemi szükségletének kielégítésében hozzá méltó részt vegyen. Nemcsak a nemzeti ünnepek

¹ A Franciaországi Magyar Szövetség 1930 november 3-i végzése értelmében a Diákegyesület „hivatalos órák, összejövetelek és tanfolyamok megtartására“ termet kapott. A Szövetség alapszabályainak értelmében pedig, mint tagegyesület, használhatja a Magyar Ház nagytermét és könyvtárát is.

² Előbb havi 800, utóbb havi 1200 frankot kapott. 1934—35-től kezdve ebből az összegből havi 300 frankot külön a mag varországi izr. diákok segélyezésére fordítunk.

³ Párisi Magyarország 1930 december 20-i (IV. évf. 12.) sz.

megrendezésében működik közre a hagyományos szokás szerint, hanem felolvasásokat, előadásokat tart s általában igyekszik a legkülönbözőbb párizsi magyar egyesületek szellemi magva lenni.¹

A P. M. D. működési súlypontjának szociális irányba való eltolódása nemcsak amiatt vált szükségessé, hogy itt Párizsban speciális szervek létesültek, melyek jórészen átvették a diákok által ideiglenesen ellátott feladatokat. Szükséges lett ez az áttájékozódás a folyton erősödő válság miatt is, mely a diákságot sem kímélte meg a dolgozók közös sorsától. Mint a franciaországi magyar munkanélküliség statisztikájából tudjuk, a válság első erős hulláma Franciaországban éppen az 1930—31. év telén köszöntött be. Nagyon is időszerű volt tehát, hogy a P. M. D. vezetősége és pártfogói felkészüljenek a közlő veszedelemre.

A védekezés első lépése a már 1929—30-ban felvetett menzakérdés sikeres megoldása volt. Mert bármennyire furcsán hangzik is közép európai fülnek, Párizs diákegyesületei nem ismerik a diákasztal intézményt. Itt ugyanis az egyetemi ifjúság kevésbé vagyonos és takarékosabb része az ú. n. „prix fixe“ vendéglőkben szokott étkezni, melyek silányabb kiadásai az osztrák polgári nivójú ú. n. „Mittella“-éttermeknek. A válság súlyosbodásával e prix fixe-es éttermek is drágának és egyben rossznak is bizonyultak, főleg az oly gyenge valutájú ország fiainak, mint amilyen Magyarország is. A párizsi magyar diákok sohasem fogják elfelejteni Kurcz Imre katolikus lelkész nevét, aki Ambró Ferenc követségi ügyvivő és Müller Lipót tanárelnök ügybuzgó fáradozásainak segítségével a diákmenza alapjait megteremtette. A menza előbb a „Kispipához“ címzett vendéglőben, majd 1935-től a „Magyar Csárdában“ nyert elhelyezést és 1930 Karácsony előestéjén nyílt meg. Forgalma rendkívül gyorsan megnövekedett, bizonyosságául szükséges voltának.² Az ebédsegély

¹ Debreceni Szemle, id. sz.

² A megnyitás napjától kezdve az év végéig a menzán

céljaira befolyt összegekből az egyesület híven mindenkori franciaországi szerepéhez, juttatott a mintegy 50—60 főnyi vidéki magyar diákságnak is segélyt, különösképpen Nancyban tanuló szegény testvéreinknek.

A diákasztal állandó működésén túl az egyesület vezetősége a rendelkezésre álló tagok erejéhez képest változó ügyességgel hol táncos teadélutánok rendezésével, hol népművészeti szerepléssel, hol fordítási iroda létesítésével igyekezett magának bizonyos bevételi többletre szert tenni. A szociális téren észlelhető bajokat úgy is igyekezett enyhíteni, hogy az egyetemen használt orvosi tankönyveket kézikönyvtárába beszerezte s ezzel sokakat mentesített azok megvásárlásától. Legújabban alkalmi munkák szerzésével is foglalkozott, melyeknek legkülönbözőbb fajtáival találkozunk.¹ E munkavállalatok során a diákegyesület mindennapi kapcsolatai szorosabbá váltak a kolóniával, az ő „falujával“, és — lévén „a nyomor senkinek sem privilégiuma“ — mintha ezen az úton az egyesületi tagok sorsközösségi tudata világosabbá, nemzeti érzésük pedig mélyebbé vált volna.

Miközben a diákegyesület hősei a kenyér kemény

6000-nél több ebédet szolgáltak fel. 1931 áprilisában 1345-öt. 1931—32-ben naponként átlag 40 diák ott étkezett. 1932—33-ban 6477 ebédet, 1933—34-ben naponként átlag 30 ebédet, 1934—35-ben pedig április végéig 3441-et tálaltak fel. A kérvényezők száma folyton növekszik; 1931—32-től kezdve a rászorultakat az egyesület nem tudja kielégíteni, havi 30 ebéd helyett fejenként csak 15—20-at oszthat ki, de azt is csak azoknak, akiknek havi jövedelme — a korábbi 750 frank maximális nívóról — legalább 300 (I) frankra szállt le. A nyomor ma óriási, s minden képzeletet meghalad.

¹ Ezeknek az alkalmi munkáknak a természetére az alábbi példák szolgálhatnak tájékozássul: magyaros varrottasok, hímzések árusítása, autómosás, reklámcédulák osztogatása az utcákon, tapétaragasztás, cukorkaárusítás, mosogatás, takarítás stb. A diákok végezte munkára l. Kovács József közölt cikkét és *Institoris Magyar diák Párisban* c. közleményét a Széphalom 1933. 41 sk.

harcát vívják, nem felejtik el pillanatra sem, hogy ők a napi penzum elvégzése mellett még a magyar kultúra külföldi képviselői is, akikre ezen a címen bizonyos munkatöbblet hárul. Megjelennek tehát az egyesület képviselői mindazokon a Közép- és Kelet-Európát illető tipikusan francia vitaestéken, ahol a megszentelt magyar igazságot idegen diáktársak előtt védelmezni kell. S itt főleg az ösztöndíjasok segítségével nem egy megérdemelt sikert arattak. Munkájukban nagy segítségükre van a Magyar Tanulmányi Központ gonddal összeválogatott könyvtára, amelyet újabban a T. E. Sz. ajándékaiként saját használatukra szóló két magasszínvonalú folyóirattal, a Magyar Szemlével és a Nouvelle Revue de Hongrieval, azonkívül két hetilappal, egy egyetemi közlönnnyel, a külföldi magyarság sorsát is szemmel tartó Nemzeti Figyelővel, a francianyelvű Gazette de Hongrieval és a Magyar Egyetemi Híradóval egészítették ki.

A P. M. D. kulturális hivatása terén az ügyis nehézkesen végzett diákkülügyi kapcsolatok elvesztéséért bőséges kárpótlást nyert népművészeti program felállításával, a Renaissance Francaise nemzetközi munkájával kapcsolatban. Az évről-évre megismétlődő nagy bemutatókon ugyanis, ahol az egyes nemzetek népviseletét, zenéjét és táncait csodálhatjuk meg, húsz-huszonöt nemzet között a magyarság színeit a P. M. D. ifjúsága hordozza végig a napos Riviérán, Paristól Nizzaig, Grenoble-tól Vichyig és Lyonig. Csak aki velük együtt járt, láthatta fényes ruháikat és megcsodálta pengő sarkantyújukat, csak az tudja megítélni, mit jelent nemzeti szempontból a P. M. D. egy-egy ilyen kirándulása, mely a résztvevők látókörét szélesebbé, magyarságukat pedig magyarabbá teszi. Büszkék lehetnek saját fajukra diákjaink, amikor Nizza város polgármestere úgy emlékszik meg róluk: „Ce sont les Hongrois qui me laissent le meilleur souvenir“.¹

¹ Az egyik délfraanciaországi út leírását Takáts Ödön élénk visszaemlékezéseiben alább olvashatjuk. A P. M. D.-

Ugyancsak állandó jellegű kulturális és nemzeti munka a P. M. D. „falumunkája“, amit az el őrebocsátottakból jórészt már úgyis ismerünk. Itt csak arra mutatunk rá, hogy a jelen kötet ennek a munkának szerves része, a szükséges „feltérképezés“, amely a jövő évjáratok számára kijelöli munkásságuk irányát.

E rövid áttekintés is meggyőzheti az olvasót arról, hogy a külföldi magyar diákegyesületek egyik legfontosabbika, ha ugyan nem a legfontosabbika, a fennállásának tizedik évfordulóját ünneplő Párizsi Magyar Diákegyesület, a franciaországi főiskolás magyar ifjúság e nemzeti gondolatokban fogant díszes testülete.

A P. M. D.-től szervezetenként különböző franciaországi magyar diákalakulatok is kapcsolatban vannak e főegyesülettel, mert vagy szorosán együttműködnek vele, vagy pedig következetesen támadják. A semleges magatartás talán csak egy diákegyesületnek volt kiváltsága, amely azonban ma már nem működik. A P. M. D. ugyanis sohasem volt megtestesítője semmiféle *actio privata*-nak, sem *religiosa*-nak, hanem mindenkor az *actio hungarica* letéteményese volt.

Innen van az, hogy benne kitűnő munkaalkalmat találtak azok az izraelita vallású honfitársaink is, akik ennek a mozgalomnak mindenek felett való elsőbbségét elismerték. Hogy az izr. vallású nemzeti érzésű hallgatónak a P. M. D.-tel való szerves kapcsolatuk idővel mégis felbomlott, annak nem annyira ideológiai, mint inkább folyvást megújuló gyakorlati súrlódások voltak okozói. Ezek legfontosabbika kétségtelenül a segélyezés kérdésének rendezetlen adminisztrációja volt, mely a P. M. D. számára lehetetlenné tette az ellenőrzést. így az 1934—35. tanévvel újra visszaállt az eredeti helyzet: a P. M. D.-ben csakis keresztény magyar hallgatók maradtak.

nek van egy alakulóban lévő népviseletgyűjteménye, amely azonban kiegészítésre szorul, noha néhány szép öltözetet is tartalmaz.

Ezzel egyidejűleg a „Párisi Magyar Zsidók Központi Irodájának“ (alakult 1933) vezetése alatt rendes egyesületi életet kezdett a korábban inkább csak papíron meglévő *Párisi Magyar Zsidó Diákegyesület*. Ez az egyesület „magyar-zsidó szellemi közösségben egyesíti“ Paris izraelita diákjait és azok szociális gondozásával foglalkozik. Miként a keresztény diákok, saját táborukban ezek is „résztvesznek a párizsi magyarság egységes kiépítésében“. Az egyesület a franciaországi magyar diákok hivatalos pénztárából évi 3600 frank külön támogatást kap. Jelenleg itt működnek a P. M. D.-ben régebben bentvolt nemzeti érzésű izr. honfitársaink is, akik legtöbbször szeretettel gondol vissza az *actio hungarica* régebbi tűzhelyére.¹ A P. M. Zsidó Diákegyesület szellemét tehát megnyugtatónak, az intézmény fenntartását pedig kívánatosnak tarthatjuk.

Szorosan együtt működött a P. M. D.-tel a *Magyar Népművészeti Bizottság* (1933), mely voltaképpen annak egyik célja érdekében létesült, feladatául tevéen az egyesület ruhatárának kibővítését tekintélyes férfiak segítségével. Szó volt egy *Comité de Patronage des Etudantes Hongrois* létesítéséről, mely francia mintára a diákok szociális ügyeivel törődött volna. Ez a gondolat később, 1934 jan. 15-én, „a diákság érdekeinek hatékonyabb támogatása céljából“, *Franciaországi Magyar Diákok Barátainak Szövetsége* néven meg is valósult. Főfeladatául azt tűzte ki, hogy

¹ Idézzük B. M. kollégánk P.M. D.-hez intézett búcsúzóleveléből (Milano, 1934 február hó 7.) az alábbi sorokat: „Miután a párizsi fakultást elhagyom, ezennel tisztelettel lemondok a P. M. D. jegyzői tisztségéről. Nem történhet ez meg anélkül, hogy legmelegebb köszönetemet ne fejezzem ki mindazoknak, akikkel szerencsém és örömöm volt több éven át az Egyesület kebelében együttműködni. Kívánom, hogy ez az év sikerekben és eredményekben gazdag legyen az Egyesületre nézve.

Befejezésül pedig ünnepélyes ígéretet teszek arra, hogy ha valaha olyan helyzetbe kerülök, hogy akármilyen formában segítségére lehetek a P. M. D.-nek, legkedvesebb kötelességemnek fogom tekinteni, hogy ezt a legnagyobb mértékben tegyem.“

„a franciaországi magyar diákság összes hivatalos eredetű anyagi javainak felosztását is végezze“, összhangban a P. M. D. eddigi gyakorlatával. Ezt a tervet azonban nem tudta megvalósítani, minthogy az izr. vallású hallgatók segélyezését nem tudta kezelésébe venni, sem pedig a helybeli volt P. M. D. tagokat — legalább is a mai napig — célja érdekében összefogni. Így jelenlegi formájában inkább csak papíron lévő intézmény. Elgondolásában a *Volt Franciaországi Magyar Diákok Szövetségének* tényleges tevékenysége sem lett volna más, mint a P. M. D. ellenőrzése,¹ Minthogy ezek a tervezett vagy létrejött egyesületek többé-kevésbé csorbították volna a P. M. D. autonómiáját s az egyesületjelenlegi helyzeténél sokkal inkább adminisztratív géppé süllyesztették volna, azért ezekkel a P. M. D. inkább csak udvariasságból dolgozott együtt. A P. M. D. egyik oldalhajtása volt a *Magyar Francia Diákegyesület* (1933), melynek bélyegzőjén úgyszólván még az első festék sem száradhatott meg, Egy deficittel végződő bál után máris megszűnt. Oldalhajtásnak tekinthetjük a *Párisi Magyar Katolikus Akadémikusok Körét* is (1934 I. 30.), melyben a P. M. D. katolikus tagjai, karöltve a régi diákokkal, a lelkes vezetője alatt hitéletük elmélyítése céljából katolikus szempontból vizsgálják a mai kultúra egyes problémáit. Programjába vette még a katolikus francia egyesületekkel való kapcsolatok létesítését és kezdetben a katolikus diákok szociális megsegítését is. Ez utóbbi tervét elejtette, nem akarván a P. M. D. ilyen irányú működését csorbítani, és így a franciaországi magyar diákok nemzeti táborába a hazai viszonyok közt is ártalmas felekezeti tagozódást megvalósítani.² Az *Association des Etudes Internationales*

¹ L. az első szövetség alapszabálytervezetében a 11., 13. f), 13. g) és 14. c) paragrafusokat és az Art. II. paragr. 4., ahol céljáról ez áll: „de préter son concours au Centre d'Etudes Hongroises en France.“ A túlságos hivatalos jelleg a VI. paragrafusban is kidomborodik.

² Céljairól bővebben felvilágosít a párisi *Katolikus Tudósító* 1934 januári száma.

diákegyesület került még szorosabb kapcsolatba a P. M. D.-vel. Ennek a politikai célzatú nemzetközi diákszervezetnek igazgatótanácsában tízéves fennállása alatt szinte minden évben, elnöki székében pedig három éven keresztül ült P. M. D.-beli magyar diák.¹

Távolabbról érinti a P. M. D.-t s a franciaországi magyar diákság szervezkedését az *Association des Etudiants de Transylvanie* nevű erdélyi diákegyesület, melynek létrejöttében speciális román viszonyok működtek elsősorban közre. Főként izraelita vallású erdélyi diákok szervezete ez, akik között természetesen sok a magyarnyelvű, s akikhez mindazok a román nemzetiségű szegénysorsú erdélyi diákok is csatlakoztak, akik a baloldali és nacionalista oláh diákegyesületekben nem tudták magukat jólérezni. Főcélja ennek az egyesületnek a szociális segítség és a hazai kormánynál bizonyos „revandikációk“ keresztülvitele. Mint a három-négy egyesületbe szétforgácsolt romániai diákok alakulatai általában, úgy ez az intézmény is munkaképtelen volt s másfél évi tengődés után meg is szűnt.²

Az Erdélyi Diákegyesület átvezet bennünket a baloldali magyar diákcsoportosulás legélénkebbjéhez, az *Union Fédérale des Etudiants* (U. F. E.) magyar alosztályához. Ez az alosztály az 1934 februári francia események hatása alatt, „az antifasiszta harc jegyében“ ismét nagyobb cselekvésre szánta el magát s „Szegény diák“ címen gépirással sokszoro-

¹ Az 1927—28. évben Perlaki Somogyi Gyula, aki egyidejűleg a P. M. D. elnöke is volt, majd kettős elfoglaltsága miatt utóbbi tisztétől 1928 február hó 2-án megvált; az 1931—32. évben Illyasevics Illés volt az elnök, nizzai utunk egyik irányítója; 1932—33-ban pedig Kemény Árpád, aki a jelenleg a Parisban megjelenő *Le Danube* szerkesztője. Az *Association des Etudes internationales* fennállásának 10. évfordulóján, 1933-ban, Kemény Árpád szerkesztésében tanulságos *Annuaire-t* adott ki, Paris, Ed. Internationales.

⁸ L. a „Szegény diák“ 1. számának „Az Erdélyi Diákegyesület“ c. cikkét.

sított lapot indított. A lap az első számnál tovább ugyan nem jutott, de ez is kellő világossággal megmondja mi is az az „U. F. E.“. „Az U. F. E. az egyetlen franciaországi diákszervezet — olvassuk ott —, amely a diákság egységesítését céljául tűzte ki, amely a numerus clausus elleni harcot a diákság antifasiszta harcának nemzetközi síkjára helyezi. Az egyetlen szervezet, amely egyforma harcot vezet a keresztény-nemzeti' jelszó mögé bújt antiszemitizmus (értsd P. M. D.), a 'zsidó önértet' néven hangoztatott gheztószellemű szektarizmus (értsd P. M. Zs. D.) ellen.“ Továbbá „az U. F. E. a diákság egyetlen szervezete, amely a tudományok materialista szemlélete alapján állva, a természet és történelem jelenségeinek objektív kutatási lehetőségeiért küzd“. Ami a magyar alcsoport speciális létjogosultságát megadná, az szinte szószerint a P. M. D. programjából való átvétel: „Az önálló diákmenza megteremtése, a segélyezések egységesítése. Ezeknekáproblémáknak megoldása elé gátat állít a diákság vallási és nemzetiségi (értsd állampolgári) alapon való szétdarabolása. Az egyik egyesület 'keresztény', a másik 'zsidó', a harmadik 'erdélyi' alapon szervezkedik, szétszaggatva a diákságot és megbénítva akcióképességét.“

A magyar U. F. E. egész tevékenysége úgyszólván abban merül ki, hogy a P. M. D. elpusztítására törekszik. Mióta a gazdasági válság a franciaországi magyar diákság körében nagyra nőtt s mióta vele párhuzamosan a P. M. D. programja szociális irányban kimélyült, tehát az 1930—31. tanévtől kezdve, azóta évről-évre változó taktikával folyton annak megrontására tört. 1930—31. őszén pl., amikor még az U. F. E. magyar csoportja több tagot számolt, idegen nemzetiségű elvtársai segítségével a tettelegességet is megkockáztatta.¹ A kapott lecke azonban egyszersmindenkorra szólt. 1931—32-ben az egyesületet meglepetésszerű gyors beiratkozással és szavazással belülről igyekeztek felborítani. Az elkövetkező

¹ V. ö. e kötet 28 l.

évben sajtó útján próbálták a P. M. D.-t lehetetlenné tenni.¹ 1933—34-ben külön szervezkedéssel igyekeztek célhoz érni, a jelen iskolai évben pedig mintha a „független kolónia“ vezérkarába óhajtanának jutni, ahol egyébként tárt karokkal fogadják őket.² Hogy miért támadja az U. F. E. a P. M. D.-t, annak magyarázatát e két egyesület általános szellemi irányában rejlő ellentét maga is eléggé megmagyarázza. De közelebbi mozzanatok is vannak. Mindjárt 1930—31-ben az, hogy a fölélnkült P. M. D. nagyobb számban vonta magához annak a tábornak embereit, amelyből az U. F. E. legfőképpen rekrutálódik: az izraelita vallásúakat. Sőt egyes volt U. F. E. tagok is elhagyták az egyesületet, amelynek ereje így csökkent. A P. M. D. — és újabban a P. M. Zs. D. — megsemmisítése vagy bevétele, tehát élet-halál probléma a magyar U. F. E.-re. Legjobb volna számukra természetesen az egyesület vezetését megkaparintani, mert akkor azt „nemzetközi szellemmel“ tölthetnék meg és alkalom nyílnék a franciaországi magyar diákság mozgalmát a bankzárlat és a numerus clausus elleni mozgalommá kiszélesíteni.³ Ebben a tekintetben is együtt dolgoznak „a numerus clausus ellen küzdő bécsi diákok csoportjával“, melynek híreit és memorandumait ők is ismerik.⁴ Az egész U. F. E. mozgalom magyar ágának nem sok a kilátása addig, amíg a P. M. D. folyton erősödő irányát megtartja és a P. M. Zs. D.-tel együtt a párisi fakultások összes magyar diákjait előbb-utóbb kereteibe olvasztja. Ezt az

¹ V. ö. Párisi Hírlap 1932 december 24. és 1933 január 14., Párisi Futár 1933 január 1. stb. és a rájuk megjelent P. M. D. válaszokat a következő számokban.

² „A nyelv és kultúra közösségének alapján álló és semmiféle nemzeti színezettel nem bíró“ egységesített „független kolónia“ szempontjából „különösen a kulturális csoport eredményes működése végett feltétlenül szükséges a diákok, általában a szellemi foglalkozásúak bevonása“ írja a Párisi Hírlap 1935 április hó 13-án. (VI. évf. 15. sz.) A meghívást az 1935 április 20-i (VI. évf. 16. sz.) megismétli.

³⁻⁴ Párisi Hírlap 1933 január 14-i száma.

U. F. E. vezetősége is tudja, ezért javasolja idestova másfél éve az összes párisi magyar diákegyesületek fúzióját, közös menza megteremtését. Javaslat, amit a P. M. D. nemzeti alapon rég gyakorlati valósággá tett.

Áttekintve a számos franciaországi magyar diákalakulatot, könnyű eddigi fejlődésükből megállapítani a szükséges következtetést: csak egy szervezetnek van jövője és létjoga, a nemzeti alapon működő Párisi Magyar Diákegyesületnek.¹

A sok nehézség közt is eredményesen kibontakozó és virágzó P. M. D.-nek kulturális irányban a „falumunkán“ kívül még egy sajátos problémaköre van, amelynek említése nélkül nem lenne teljes a róla rajzolt kép, ez a kisebbségi kérdés. E probléma körüli lassú munkája más belső tevékenysége mellett megfelel az ő „szemináriumának“. Amaz egyszerű tény következtében ugyanis, hogy ebben az egyesületben politikai szempontból kétféle eredetű: kisebbségi és önálló államisággal rendelkező diákok találkoznak, önmagától vetődik fel a nemzeti kötelesség megfogalmazásának szükségessége kisebbségi és önálló magyar viszonylatban egyaránt. E tekintetben az elmúlt évek fejlődése rendkívül sok tanulságot rejt magában, mert kicsinyben látható itt szinte mindaz, ami a mesterségesen szabott határokon innen és túl a szellemi élet terén nagyobb síkon játszódik le.

Emlékszünk rá élesen, 1930-ban kisebbségi testvéreink előtt részben még úgy állt a magyar nemzetiség problémája, hogy hívek-e a szentistváni állameszméhez, avagy nem. Az erősebb létszámú erdélyi kisebbség zöme azonban már ekkor „transzilvanista“ volt, a felvidékiek jelentékeny része pedig megbarátkozott az új politikai adottságokkal. A tran-

¹ Nem beszélünk a különféle délszláv és csehszlovák diákegyesületekben, valamint a román alakulatokban lévő magyar nemzetiségű diákokról, akik száma alig jelentős; amennyiben valami statisztika-szerep jut nekik, azt úgyis csak a magyarul beszélők, de nem a magyarul gondolkodók játsszák.

szilvanisták, meg a „sarlósok“ is a hazaitól független szellemiségről álmodtak s területi Trianon után kulturális Trianont készítettek elő. E mozgalmakat akkor sokan rossz szemmel néztük, mert az erők szétforgácsozását csak növelték. Ma szerencsésen már túlvagyunk legalább is itt Franciaországban, ezen a kezdetleges öncélúság felé törekvő állapoton. Mából visszaneézve azért megnyugvással állapíthatjuk meg, hogy e különködésnek is megvolt a maga nemzeti értelme, mert hozzásegítette a leszakadt magyar államtesteket új hivatásuk öntudatosításához. Ma már közös az a meggyőződés, hogy csak egy magyar kultúra, csak egy magyar nemzetiség létezik, amelynek megvédése adott viszonyok között minden kisebbségi embernek is szent kötelessége. A kisebbségek megértik ma, hogy az ő élet-halál küzdelmük is ezzel a formulával adódik s hogy ennek a legfőbb célnak értelmében kell az új politikai fennhatóság alatt is berendezkedniük. Nagy politikai nyilatkozatokat, az államterület megváltoztatására vonatkozó hangos kijelentéseket, amelyekkel úgysem segíthetnek helyzetükön, ma már ritkán tesznek. Óvatosságuk ma már annyira automatikus, hogy a revíziós kérdésre már nekünk is úgy felelnek: „Hiszen úgyis tudod, hogy mi ebbe az ügybe nem szólhatunk bele, más feladataink vannak.“ Paris racionális és kritikai tartalmú műveltsége ezen a téren nagyszerűen megértette velük feladatukat, „*toujours y penser, jamais n'en parier*“, s talán ez az egyik legnagyobb plusz, amit a P. M. D. szemináriumából magukkal visznek hazájukba.¹

Más a csonkaországiak jól értelmezett nacionalizmusa. Kisebbségi testvéreiket ők is inkább megérteni akarják, a közös munkaterületet keresik, semmint céltalan kijelentető politikát üznek. A csonkaországi diák is megismeri itt a kisebbségi magyar sorsot és tudja, hogy kollégája úgy cselekszik egyetemes ma-

¹ Ezekre bővebben l. Mikó Imre cikkét, aki szakemberre valló alapos vizsgálatban tárgyalja e kérdést.

gyar érdek szerint, ha elsősorban önmagával és kisebbségével foglalkozik. Belátja a csonkaországi diák, hogy a kisebbségi kérdés kisebbségi szempontból elsősorban emberek kérdése, nem pedig a földé, vagy területé. Tudja azt is, hogy ott nem lehetnek olyan specialisták, aminőkkel mi büszkélkedhetünk. Nem veszi zokon, ha elszakított testvéreink bennünket kissé éleesebben bírálgatnak társadalmi rendszerünk miatt, mely amonnan, a „dekapitált“ társadalom szintjéről túlságosan is hierarchizáltak tűnik fel. Az igazságot ezért megszívleli maga is és az oktalan cirádák eltüntetésére, európaibb magyarságra törekszik, elérni emberségben és kultúrában a kisebbségek által is óhajtott eszményien magas célt. Megértve a kisebbségi nacionalizmust, a csonkaországi annál jobban látja az őhöz, a független magyar állam fiához illő nemzeti gondolat reális tartalmát: népének dunai helyzetéből, számszerű erejéből és történelméből fakadó nagy rendeltetést. Átérti azt, ha a kisebbségi testvéreinek nincs idejük speciális irányban dolgozni, akkor reájuk hárul az ilyen feladatok elvégzése. Illenek az ő eszmecseréjükből megtermékenyült gondolkodásra Ajtón Miklós szavai: „Magyarországra a kemény és erős hátvéd, a boltozatokat tartó oszlopok építése, a falanxba tömörült nemzeti erők irányításának szerepe vár. A vérző erdélyi lélek pedig csóva legyen a magyar égen.“¹ A P. M. D.-ben tehát a csonkaországi diák nem áll idegenül szemben kisebbségi sorsból való testvéreivel, sem fordítva. Itt öntudatlanul is valami nagy lelki egyensúly van kialakulóban, mely a célok meglátásában és rendkívül éles felismerésében jut kifejezésre. Valamennyien elérkeznek az öncélú magyarság gondolatához és a hozzá vezető útnak, az actio hungaricanak megpillantásához. Igaz tehát a P. M. D. valamennyi tagjára Hankiss János találó megállapítása, amit egy másik párizsi ifjúsági sereg-

¹ Ajtón Miklós, *Erdély és Magyarország*, Budapesti Hírlap 1935 április 19. (LV. évf. 90 sz.).

szemle alkalmával tett: „Szaktudományuk szoros útjai itt mind beletorkollanak a nemzetén való segítség, a lelkes tanácsadás, a komoly prófétálás széles terébe.“¹

Új feladatok előtt.

Ha e széles program és az elvégzett munkák e nagy sokasága ellenére is, amely nem sok diákalakulatnak jut osztályrészül, újabb feladatokról beszélünk, azok inkább kiegészítő jellegűek és a már hagyományossá váló ötévenkénti számvetésből erednek. Mert a diákság politikájának, hogy így fejezzem ki magamat, szintén alkalmazkodnia kell a folyton változó helyzethez, ha az ifjúság nem akar eszközszerű játékvá lenni valamely hatalmasabb szervezetnek.

A múlt tanulságai alapján — nézetem szerint — a diákegyesület mai feladatainak egyik legsürgősebbike első koncepciójához annyiban visszatérni, hogy kereteiben — megfelelő módon — elsősorban a jelenleg is Franciaországban tartózkodó volt P. M. D. diákokat is elhelyezze és az egyesület érdekében eddig kifejtett jótékony közreműködésüknek szélesebb lehetőséget adjon. Ez annyival is inkább kívánatos, mert e keretben a Párisi Magyar Akadémiával, a Magyar Házzal és a Magyar Tanulmányi Központtal karöltve végzendő munka, a P. M. D. „falumunkája“, sokkal eredményesebben volna megoldható, lévén emez intézményekben mindenütt régi diákegyesületi tag. Ez a megoldás véglegesen rendezné azt a ma is függő kérdést, aminek érdekében tett kísérleteket főntebb említettük, t. i. a P. M. D. évjáratokkal gyakran megszakadó folytonosságának kérdését és az ebből eredő néha nem elég hatékony autonóm ellenőrzést.²

¹ Debreceni Szemle id. sz. 162 l.

² 1934 április hó 7-én írja az egyik főtisztviselő e jellemző sorokat: „Tisztikaraink és tagjaink rövid párizsi tar-

Második, tovább nem halasztható kérdés az egyesület helyiségének kérdése. Azzal ugyanis, hogy a Magyar Ház irodahelyiségekkel és lakásokkal is túlszűfolt intézménnyé alakult át, a P. M. D., a Magyar Ház legelső tagegyesülete, a régen nagy szabadsággal használt helyiségéből kiszorult. A jelenlegi provisorio modo megoldás munkásságát csak akadályozza. E téren a legjobb megoldás bizonyára az volna, ha a diákegyesület egész fölszerelésével együtt az egyetem tőszomszédságában lévő Magyar Tanulmányi Központban nyerhetne elhelyezést. Kapcsolatai úgyis ezzel a legélénkebbek, főleg szeminárium munkássága révén. De erre a megoldásra utal az a körülmény is, hogy a „Collegium Hungaricum“-ok már elgondolásuk szerint is természetes központjai kell, hogy legyenek az összes egyetemi természetű csoportosulásoknak.

A Tanulmányi Központban való elhelyezést teszi kívánatossá az a szempont is, hogy összes komoly diákjainkkal foglalkoznunk kell nemzeti öntudatosítás céljából. Miként a kolónia lelkésze a Katolikus Akadémikusok Körében nagyon helyesen rámutat a vallási szempontra, úgy nekünk világiaknak lépten-nyomon őriznünk és mindig jobban fejleszteniünk kellene a ránkbízott fiatal lelkekben a nemzeti öntudatot, korunk e mindent fölülmúló ismertető jegyét.¹ A nemzeti öntudatosítás kérdése-

tózkodása miatt nincs meg a szükséges folytatólagosság, amely egyesületi életben nélkülözhetetlen. Ezért majdnem minden új vezetőségnek nagy munkával át kell tanulmányoznia az egyesület múltját, hogy tiszta képet alkothasson magának az egyesület működéséről, kapcsolatairól, stb. Ez természetesen nem sikerül mindig száz százalékig és így ebben az esetben is fáradozásaink dacára se tudtuk a multbani működés dokumentációját teljesen összeállítani...“

¹ Nemzeti öntudatosításra Franciaországban különösen nagy szükség van, mert diákjainkat itt nemcsak a kolónia sok kísértése és az U. F. E. ellen kell megvédenünk, hanem gyakran bizony a francia diákkörnyezet túlságos befolyásától is. „On n' imagine pas — írja egy francia — a quel point les jeunes gens manquent d'idéal: „jouir et

vel kapcsolatos a másik nemzet — jelen esetben a francia nemzet — megismerése is. E feladatot a Magyar Tanulmányi Központ is programjába vette. Ez az intézet ugyanis „a magyar kutató számára megkönnyíti a francia gondolkodás, tudományosság és művelődés közvetlen megismerését, a francia gondolkodásba való belekapcsolódást stb.“¹

A franciaországi magyar diákok autonóm szervezetének megerősítésére a tanulási szabadság megvédése érdekében is szükség van. Mióta ugyanis a francia szellemi élet citadellájáról, a Sorbonne-ról is kiszorulóban van a liberális szellem s helyét a különféle néven szereplő és fasiszmusban gyökerező nemzeterosztó gondolatok foglalják el, azóta az idegen diák kérdése a legkülönbözőbb formában állandóan napirenden van.² Ki tudja mire lehet még

arriver', tel est, semble-t-il, le but de leur existence; Fexamen, le cinéma ou l'amourette, voilà, je crois, l'essentiel de toutes les conversations qui se chuchotent au long du jour dans la Bibliothèque de la Sorbonne.“ Henri Roumieux, *Enquete sur les raisons actuelles de l'incroyance* cikksorozatban a Sorbonne és az Ecole Normale Supérieure-re vonatkozólag a *La Vie Intellectuelle* 1935 III. 10. sz-ban (VII. évf. XXIV. kötet 2 rész.), 183 l. Teljesen megerősíti ezt Kovács József vizsgálata is. A nemzeti öntudatosítás azért is fontos, hogy a magyar ifjú nemzetének álláspontját védelmezni is tudja, ha erre az ú. n. 'conference contradictoire'-okon szó kerül.

¹ E kötet nyomtatása közben az a kedvező fordulat állt elő a helyiség kérdésében, hogy az Egyesület a Magyar Házban szobához jutott, hála Dobai-Székely Andor, a Magyar Szövetség elnöke megértő pártfogásának. A Tanulmányi Központban pedig, mint régebben is, továbbra tarthatók tudományos megbeszélések és egyéb komolytárgyú összejövetelek, Müller Lipót dr. igazgató szíves jóvoltából.

² Miként a német fasizmus a zsidókban találta meg a nemzetbomlasztó erőket és kiküszöbölésükre tört, a francia totális nemzeti gondolat az idegenek ellen fordult s azok eltávolításától várja a nemzet regenerációját. Ennek során szorultak ki legutóbb a román diákok az állami diplomára jogosultak közül s ennek során nem szavaznak többé az idegen diákok a fegyelmi bizottságok megválasztásában. Mind nagyobb és nagyobb lesz a francia és nem-francia egyetemi polgár közt a különbség, melyen át egy idegenek

jó — talán nagyon is hamar — ezzel kapcsolatban a P. M. D., melyen át a többi idegen diákegyesülettel is kapcsolatban vagyunk? Ezek a mozzanatok indokolttá teszik azt az óhajt is, amit a zürichi magyar diákegyesület még 1931-ben kifejezésre juttatott, hogy t. i. a külföldi magyar diákegyesületek egymással is szoros kapcsolatba lépjenek, a hazai központtal, a MEFOSz-szal való kapcsolaton túl.¹ Fejtegetésünk Végén,, a múlt és jelen helyzet feltárása után, a jövő körvonalainak ismeretében úgy hisszük, eléggé indokolt dolog a P. M. D. nagy hivatásáról beszélni, mely a szokványos külföldi diákalakulatok jelentőségét messze fölülmúlja. Ennek az egyesületnek védelmezése és támogatása erkölcsi kötelességünk, mert minden vele tett jócselekedtünk egy lépés ama nagy út felé, amelyen a mi nemzedékünknek s azon át az egész nemzetnek előbb-utóbb mégis csak járnia kell.

Dr. Baráth Tibor.

elleni numerus clausus, a 'numerus gallicus' is előreveti árnyékát. A hangulatra nagyon jellemző H. Roumieux idézett cikke, amelyben egyebek közt ezt is írja: „A la Sorbonne il faut encore tenir compte de l'élément étranger, dont on ne saurait exagérer la funeste influence tant au point de vue religieux et moral, -et j'ajoute, funeste surtout pour les jeunes lilies/' La Vie Intellectuelle, id. h. 182 1. Ebbe a kategóriába azonban egyetlen P. M. D. tag sem sorolható.

¹ Célszerű lenne, ha a Magyar Egyetemi Híradó nagyobb figyelmet fordítana a külföldi magyar diákegyesületek mozgalmára is és az így gazdagított tartalmú lapot több tiszteletpéldányban kiküldhetnék.